

Pesterij: de sleutelbos

Mogen minderjarigen in hun relaties met leeftijdgenoten het recht in eigen hand nemen? Dit is een vraag met een dubbele bodem. Een prealabele vraag is namelijk of het rechtssysteem der volwassenen onverkort op minderjarigen van toepassing is. In vorige blogberichten, gewijd aan weerbaarheid tegen pesten, werd een vader opgevoerd die deze vraag ontkennend beantwoordde: als iemand je slaat, moet je terugslaan, ook al is er van noodweer geen sprake.¹ Deze vader postuleert dus dat er voor minderjarigen een informeel rechtssysteem bestaat dat afwijkt van het officiële rechtssysteem der volwassenen.

Ik denk dat vele volwassenen deze vader gelijk geven: conflicten tussen leeftijdgenoten moeten anderszins door hen zelf worden opgelost. Het getuigt van zwakheid om er volwassenen bij te halen. En wie dat toch doet, zal vaak bot vangen, want volwassenen houden niet van klikken. Ze vinden dat jongeren hun eigen boontjes moeten leren doppen. Dat geldt eens te meer als het om jongeren gaat die tot één en dezelfde groep behoren. Je verlinkt je groepsgenoten niet maar je lost het samen op, want anders stel je je buiten de groep en mag je voortaan niet meer meedoen.

Vele volwassenen vinden het dus normaal dat hun rechtssysteem opzij wordt gezet en dat jongeren zich in plaats daarvan door het informele rechtssysteem van hun generatiegenoten of van hun groep laten leiden. Althans, volwassenen vinden dat normaal zolang ze de ogen daarvoor kunnen sluiten en hun handen dus in onschuld kunnen wassen. Het pikante van de casus uit mijn vorige blogbericht was dat de vader zelf het rechtssysteem der volwassenen opzij zette en zich openlijk tot het rechtssysteem der jongeren bekende.

Hoe zit het nou met pesten op school? Daar lopen twee rechtssystemen dwars door elkaar. Enerzijds het rechtssysteem der generatiegenoten en anderzijds het rechtssysteem der volwassenen. Nee, eigenlijk zijn het er vier: dat van de generatiegenoten, dat van laissez-faire docenten, dat van de schoolregels en dat van de nationale rechtsstaat. Wat moet je doen als je opzettelijk een stevige klap of duw krijgt?

- volgens het rechtssysteem van de *generatiegenoten* moet je dat met gelijke munt betalen, je moet je eigen boontjes doppen en je mag niet klikken;
- volgens het rechtssysteem van *laissez-faire docenten* geldt hetzelfde (eigen boontjes doppen, met gelijke munt betalen en niet klikken), op voorwaarde dat je ervoor zorgt niet op heterdaad door hen betrappt te worden op overtreding van de schoolregels;
- volgens de handhavers van de *schoolregels* mag je geen geweld gebruiken, ook al is dat uitgelokt door een medeleerling: wie op het gebruik van geweld betrappt wordt, riskeert te worden gestraft;
- volgens het rechtssysteem van de *rechtsstaat* geldt hetzelfde: je mag geen geweld gebruiken en je kan aangifte bij de politie doen als je het slachtoffer van geweld bent geworden (in elk geval als het de spugaten uitloopt en als er getuigenverklaringen beschikbaar zijn).

Slachtoffers van pesterij worden dus geconfronteerd met vier conflictuerende rechtssystemen. Leerlingen die geneigd zijn zich fatsoenlijk te gedragen en de schoolregels na te leven, zijn een gemakkelijke prooi. In hun ogen gelden op school de wetten van de jungle waaraan ze zich weerloos moeten onderwerpen. De socioloog Durkheim zou de verhoudingen tussen de leerlingen, zoals die door de slachtoffers ervaren worden, als totale normloosheid (Anomie) karakteriseren.² Hier volgt een levensecht relaas van een veertienjarige vwo-leerling, ontleend aan het forum van Scholieren.com (24/1/2013).³

Introductie: *o.k. mensen, heb ff een vraagje, want weet niet wat ik moet doen. Kijk, ik was zogenaamd al drie dagen mijn sleutels kwijt. Dat heeft voor veel problemen gezorgd: denk maar aan mijn kluisjessleutel en huissleutel en mijn ouders gingen zeuren dat ik slordig ben.*

het relaas van mltmpje	commentaar van wes holleman
<i>1. Nou vandaag in de pauze kwamen een paar jongens uit mijn klas naar me toe en zeiden dat een meisje uit mijn klas mijn sleutels had gestolen en al 3 dagen in haar kluisje bewaarde. Ik had al eerder ruzie met dat meisje, dus jhaa...</i>	Het informele rechtssysteem komt in actie: je mag iemand een poets bakken, maar op een gegeven moment vinden de gniffelende toeschouwers dat ze moeten ingrijpen omdat het slachtoffer nu wel genoeg geleden heeft.
<i>2. En toen ging ik zo naar de les en ze zat te praten met haar vriendin (ze had door dat ik 't wist), en toen ging ze naar haar kluisje: ze wilde de sleutels teruggeven.</i>	De dader aanvaardt het vonnis van de klasgenoten en maakt aanstalten de sleutels terug te geven.

>>> vervolg >>>

<p>3. En terwijl ze dat deed, ging ik snel naar mijn soort-van-mentor. Ik vertelde hem alles en hij zei dat hij met haar zou praten.</p>	<p>Het slachtoffer staat in tweestrijd. Volgens het informele rechtssysteem kan ze deze rotstreek niet over haar kant laten gaan. Maar als ze de dader in de haren vliegt, riskeert ze straf wegens overtreding van de schoolregels. Ze besluit te klikken naar de mentor, in de hoop dat de dader ten minste door hem terecht-gewezen wordt.</p>
<p>4. Maar hij klonk niet erg, hoe zou ik het zeggen, of hij mij gelijk gaf... Ik ben niet zo geliefd bij hem (hij is racistisch en dat meisje is een autochtoon), dus ik had het gevoel dat hij haar gelijk zou geven.</p>	<p>De mentor is van het laissez-faire type: als het even kán, laat hij de schoolregels voor wat ze zijn. Als er gepest wordt, moeten de jongelui het maar onder elkaar uitzoeken. Pas als hij hen op fysiek geweld betrapt, voelt hij zich gedwongen in te grijpen en de schoolregels toe te passen.</p>
<p>5. Maar dus, ik weet niet wat er eigenlijk officieel moet gebeuren bij schooldiefstal: moet ze geschorst worden??</p>	<p>Het slachtoffer weet niet meer waar ze aan toe is: welk rechtssysteem is op deze situatie van toepassing? Het informele oog-om-oog systeem? Het formele pestprotocol van de school? Of de gecodificeerde schoolregels en de regels van de rechtsstaat? En in dat laatste geval: aan welk delict heeft de dader zich eigenlijk schuldig gemaakt: is hier sprake van diefstal? en heeft ze recht op schadevergoeding (de kosten van een duplicaatsleutel die ze uit haar eigen zakgeld heeft moeten betalen)?</p>
<p>6. Ik heb geen idee wat ik moet doen of zeggen.</p>	<p>Ze vraagt advies aan leeftijdgenoten op een onafhankelijk forum, want ze vreest dat de klasgenoten bevooroordeeld zijn. Haar dilemma is: moet ik me buiten de groep plaatsen en het hogerop zoeken, met een dikke kans dat ik daar bot vang? Of moet ik mijn verlies nemen, hoe onrechtvaardig dat ook is?</p>

Ik denk dat het slachtoffer zal concluderen dat ze haar verlies moet nemen. Dat is ook het digitale advies wat ze op het Scholierenforum te horen krijgt. Maar ik vind het toch een onbevredigende uitkomst. Zijn er alternatieven?

(a) Dubbel rechtssysteem. In een vorig blogbericht operde ik dat de school moet onderkennen en aanvaarden dat er, naast haar formele rechtssysteem, een informele rechtssysteem van de scholieren bestaat. Aanvaard wordt dat pestslachtoffers proportioneel geweld toepassen om zich tegen pestgeweld te verdedigen. Of in elk geval hanteert de school een evenwichtige rechtsgang waarin hun tegengeweld met de nodige coullance tegemoet wordt getreden.

(b) Versterking van het informele rechtssysteem. De school spant zich in om het informele rechtssysteem te versterken. Zij biedt trainings- en ondersteuningsfaciliteiten voor scholieren die als *mediator* willen optreden voor het oplossen van conflicten tussen scholieren, dus binnen het informele rechtssysteem. Of zij biedt een discussieplatform, onder leiding van een professionele moderator, waar slachtoffers hun zaak aanhangig kunnen maken in een binnenschools scholierenforum.

(c) Versterking van het juridisch en moreel oordeelsvermogen. Wat ik in de casus van de sleutelbos vooral onbevredigend vind, is dat het slachtoffer niet in staat is om de juridische en morele aspecten van de casus te ontrafelen. Zij beschikt niet over het analytisch vermogen om te onderkennen dat ze klem zit tussen twee (en misschien wel méér) rechtssystemen die elk hun eigen regels en handhavingsmechanismen kennen. Haar ontbreekt het inzicht dat scholieren moeten schipperen tussen de onderscheiden rechtssystemen.

Als scholen hun wettelijke taak op het gebied van burgerschapsvorming serieus nemen, zouden ze daar wat aan moeten doen. Ze zouden inspiratie kunnen putten uit het concept van de *rights respecting*

school.⁴ In vorige blogberichten heb ik dat uitgewerkt in de richting van een schoolcultuur waarin de nadruk wordt gelegd op de rechtsveiligheid van leerlingen. Men introduceert een gemeenschappelijk rechtssysteem dat gedragen wordt door de schoolregels en dat aansluit bij het rechtsstatelijke rechtssysteem van de omringende samenleving.

Maar in ons onderhavige essay is een lastig probleem geïdentificeerd, namelijk dat er in de jeugdcultuur een concurrerend rechtssysteem bestaat, dat afwijkt van het rechtssysteem der volwassenen. Dat zou betekenen dat het ideaal van een rechtsveilige school eigenlijk onhaalbaar is. De leerling zit gevangen tussen twee (en misschien wel méér) conflictuerende rechtssystemen. Als dat waar is, moeten de leerlingen geholpen worden inzicht te krijgen in die verschillende rechtssystemen. Net zoals de bestuursambtenaren in Nederlands-Indië: je moet zowel thuis raken in de lokale Adat als in het officiële rechtssysteem van de koloniale overheid.⁵ En leerlingen moeten dus het inzicht verwerven dat ze daarmee moeten leren leven, zo goed en zo kwaad als dat kan. De school kan hun geen rechtsveiligheid bieden, maar kan hen slechts helpen het eigen juridische en morele oordeelsvermogen te ontwikkelen dat nodig is om het hoofd boven water te houden.

Wes Holleman

weblog onderwijs 27-1-2013

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/weerbaarheid-tegen-pestten>;

<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/weerbaarheid-tegen-pestten-ii>

² <http://en.wikipedia.org/wiki/Anomie>

³ <http://forum.scholieren.com/showthread.php?t=1873181> (24/1/2013)

⁴ <http://www.onderwijsethiek.nl/ethische-kroniek/de-rechtsveilige-school>

<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/de-rechtsveilige-school-ii>

<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/rights-respecting-schools>

⁵ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Adat>